

ARSLANBEK SULTANBEKULI

DOMBIRA'NIN TELLERİNDE YAŞAYAN NOGAYLAR



Orta büyüklükte bir gövde ve ince uzun bir sap üzerine gerilmiş iki telin bir toplumun geçmişten günümüze sesini en güzel biçimde taşıması ve yansıtması ancak bu kadar olabilir, diye düşünüyor insan

Arslanbek Sultanbekuli'nin ezgilerini dinlerken. Günümüzde daha çok Kazak müziğinin vazgeçilmezi gibi görünse de aslında çoğu Orta Asya Türklerinin çalgısıdır dombıra. Destanlarda da geçen kadim bir alet olarak çeşitli efsaneleri bile vardır¹.

Bu efsanelerin önemli bir kısmı trajik olduğu içindir ki sanki dombıra, daha çok hüznün sesi gibi gelir. Oysa ustasına tabidir o da bütün aletler gibi. Sevincin de sesi olur zaman zaman.

İleride Nogayların sesini dombıra ile dünyaya taşıyacak olan Arslanbek, 23 Nisan 1965'te kendi ifadesi ile "eski Türk takvimine göre Yılan yılının Boğa ayında²" dünyaya gelir. Katıldığı bir televizyon programında, doğduğu yerleri şöyle anlatmaktadır:

www.alkislarlayasiyorum.com

Men Nogay halkın balası men. Sultanbekov Arslanbeg degen. Men Reseyde, Karaçay-Çerkes Respublikasında tuvdum. Onda burunda tömön Mansırovka

degen avıl bolğan bugün "Erkin Halk" degen avıl boldı. Bız Koban Noğaylar bar Yetiskul, Yetsan boylık Nogaylar Yemboyluk orda dep ayıladı bizde. Men özüm Koban Noğaylarından man. Ol Elbürüs degen taw bar sonuñ tösünde şövlünde turamız³.

Kendisi ile yapılan bir röportajda köyü ile ilgili duygularını şu şekilde dile getirmiştir: "Bu köy benim kendi köyüm. Nogay halkımın sevgiyle yaşadığı, Nogay Türkçesi'nin berrak konuşulduğu, atların koştuğu, suların çağladığı güzel bir köy⁴." Aynı röportajda kendisi ile ilgili özel bilgilere de yer vermekte ve şunları demektedir:

Benim annem de babam da Nogay. Ağabeyim ve ben çok küçük yaşlarda Nogaylık bilincini annemizden öğrendik. Annem bizim köyün ileri gelen ve sözü geçen insanıydı. Alakay köyünden. Karaaslardan Şeker Sıddık'ın kızı. Babamsa Orak köyünden Oğırlı Tukım sülâlesinden. Anzor adında bir oğlum, Aziza adında bir kızım var. Annemin de babamın da gözleri kara; oysa benim gözüm mavi renk. Kayırlı adında bir ağabeyim var. Kart atalarım mavi gözlü. Babamın annesi çok iyi kopuz çalarmış. Köydeki herkes beni Kart Keşüv diye çağırır.

Dombıra ile Sultanbekuli'nin tanışıklığı aslında çok da erken yaşlarda sayılmaz. 18 yaşında ilkokulu da okuduğu Alakay köyünden ayrılır ve askerliğini yapmak üzere Sibirya'daki Arhangelsk şehrine gider. Askerlik vazifesini şoför olarak yerine getirir ve 1985 yılında Çerkessk şehrine döner. Burada 4 yıl müzik eğitimi alacağı "Vayenna Vozduçniy Voyska" kolejine devam eder. Müzik hayatına klasik gitar öğrenmekle başlayan Arslanbek, dombıraya geçişini şu şekilde hatırlamaktadır:

Men askerden songra yırma yasında okıdım kılalık gitar. Ondan songra dombıra da oynap bastadım üyrönüp. Askerden kiyin muzıkaga koçtüm. Sonda dombıraya üyrönüp bastadım. Song dombırada sadan çıkardım. Men özüm boyınşa dombıra men kıl kobızda men xalkımda süygönümdö sol dombırada kıl kobızda oynaganman songradan.

Sonradan öğrendiğini belirttiği dombıra, kendisini geniş kitlelere tanıttık bir müzik aleti olacaktır. Gerçi dombıra da Sultanbekuli sayesinde birçok kişi tarafından sevilen bir şarkının adı olmakla kalmayacak, dilden dile dolaşacaktır.

"Dombıranın sesinden etkilendim ve bu müthiş çalgı aletini kendi gayretimle öğrendim. Bir gün evde iken tarihe merakımdan dolayı ilham geldi ve meşhur "Dombıram" şarkısını yazdım." diye anlatır, Arslanbek bu meşhur şarkının öyküsünü.



Kaynak: www.marjinalim.com

DOMBIRAM

*Kara kış awulumga kelgende
Kültüldegen kar yerge tüsgende
Dombıramdı alarman
Yürek sazım çalarman
Kaygırgandı eş aytbam
Dombıra sazım esitgen ataylar
Manesine es bergen anaylar
Esitgenine oy berip
Yüreklerge ses berip
Köz yastı kızganmaslar*

*Nogaydın kaygı sansız kününde
Batırlar yuklamagan kününde
Yüreklerin kötergen
Sogıslarda küş bergen
Köptü körgen Dombıra...*

Kara kış köyüme geldiğinde
Lapa lapa kar yere düştüğünde
Dombıramı alırım
Yürek sazımı çalarım
Kaygılarımı hiç söyleyemem.
Dombıra sazımı işiten babalar
Manasına kulak veren analar
İşittiğini akıl yorarak,
Yürekleri titreyerek
Göz yaşlarını esirgemezler.

Nogayların derdi sayısız, her gününde
Yiğitlerin uyumadığı günlerde
Yüreklerini cesaretlendiren
Savaşlarda güç veren
Görüp geçirmiş dombıra...

Müziğe başladıktan kısa bir süre sonra 1989 yılında *Nogay Keşeler* "Nogay Geceleri" adlı ilk albümünü çıkaran, Sultanbekulu, aynı yıl Karaçay-Çerkes Cumhuriyetinde düzenlenen Bardov Festivalinde birincilik ödülünü ve 1994 yılında da "Cumhuriyetin En Güzel Sesi" unvanını almıştır. 1999 yılında çıkardığı ikinci albümü *Nogay El* "Nogay Yurdu", aynı yıl Moskova'da düzenlenen Türk Halkları Festivali'nin de şarkısı olma özelliğini kazanmıştır.

Nogay El şarkısı, aslında Arslanbek'in dizeleriyle Nogayların ana yurtlarına olan duygularıdır. Yurtlarından kopuşları, ona yeterince sahip çıkamadıkları düşüncesinin verdiği rahatsızlık ile daha da ağır gelmekte ve o düşünce ile hesaplaşmayı dile getirmekte. Doğduğu yerlerden ayrılmak hele de ayrılmak zorunda bırakılmak her toplum için zordur. Nesiller geçse de zorlu koparılışın üzerinden, ayrıntılar ve çekilen acılar tazeliğini yitirse de yansımaları sürer çeşitli biçimlerde. Hele bu yansımalar sanatla da buluşursa, hüznün doruğa çıkar, *Nogay El*'de olduğu gibi:

Öleningde şöbüngde ıssı maga tuwgan el.

Oyung, kıring, tösüngmen yürektesin tuwgan el.

Emetagan balaga barma süttten artık as?

Baska elding aldını tasımaga teng bolmas.

Çimenlerin otların tüter burnumda ana yurt.

Vadilerin, bozkırların, dağ eteklerin ile yürektesin ana yurt.

Emzikli çocuğa var mı süttten üstün aş?

Başka yurdun mazisini taşımak denk olmaz.

Ey tuwgan elim, tuwgan elim, nogay el.

Ey tuwgan elim, tuwgan elim, nogay el.

Ey ana yurdum, ana yurdum, Nogay el-

Ey ana yurdum, ana yurdum, Nogay el-

Saga kaygı kelgende korkup kaşsam tasaga,

Kayday betpen kararman aytaş curtum men saga?

Ne dermen dep aytarman süttün bergen anamga?

Ne dermen dep aytarman maga sengen atamga?

Sana kaygı geldiğinde korkup kaçsam gizlenmeye,

Hangi yüzle bakarım, dillerdeki yurdum ben sana?

Ne derim süttümü veren anama?

Ne derim bana güvenmiş atama?

Ey tuwgan elim, tuwgan elim, nogay el.

Ey tuwgan elim, tuwgan elim, nogay el.

Ey ana yurdum, ana yurdum, Nogay el-

Ey ana yurdum, ana yurdum, Nogay el-

Tuwgan elin korlatıp körüp yiğit onarma?

Erin senin yatalsa, ondan korluk bolarma?

Senin uşun tuwgan el kara yavga yetermen.

Kerek yerde yarganıp yangan otka kırermen.

Ana yurdunun horluğunu gören yiğit, refaha ulaşır mı?

Tembel yatırsa, bundan başka horluk olur mu?

Senin için ana yurdum, kara düşmana yeterim,

Gereken yerde parlayıp yanan ateşe girerim.



Kaynak: Muharrem Yılmaz

Günümüzde, Kafkasya dışında, çeşitli Avrupa ve Orta Asya ülkeleri yanı sıra bazıları müstakil Nogay köyleri olmak üzere Türkiye'nin birçok şehrinde yaşamlarını sürdüren Nogayların kendi köylerinden koparılmaya öyküleri de destansı biçimde yer alır Sultanbekuli'nin şarkılarında. Halihazırda Stavropol bölgesinde olan ve daha çok da Yetsan (Cetsan, Yedisan) Nogaylarının yaşadığı Kañılı Awıl'ın anlatıldığı dizeler, Nogayların yurtlarından ayrılmamak için verdikleri mücadelenin dille çizilmiş tablosu gibidir:

Ketti ozdi yıllar, togüldü köp köz yaslar	Geldi geçti yıllar, döküldü çok gözyaşlar
Batır eldin kunünde yıldıradı kılıslar	Kahraman halkın zamanında parladı kılıçlar
Yav keldi ayamay, kart sabıy deb karamay	Düşman geldi acımadan, yaşlı çocuk diye bakmadan
Ak şatırlar kül boldı, sapekledi kart anay	Ak çadırlar kül oldu, şaşırıldı yaşlı analar.
Şiyirşe tawdın tübi, kümistey taza küni	Sihirli dağın dibi, gümüş gibi yeni güneşi
Arslan yürekli awıl Kangılı	Arslan yürekli köy Kangılı
Kanman kırgen halkka, yaman şığar degenner	Kanla giren halka, kötülük çıkar demişler
Yav aldına şaptılar, kırk awıldan batırlar	Düşman önüne çıktılar, kırk köyden kahramanlar
Yazdan zor körmegen, korkup sıdap bilmegenner	Düşmana baş eğmemiş, korkup kaçma bilmemiş
Nogayımdan bır keşe, dünyadan mınglap keşken	Nogayımdan bir gece, dünyadan binlercesi geçmiş
Şiyirşe tawdın tübi, kümistey taza küni	Sihirli dağın dibi, gümüş gibi yeni güneşi
Arslan yürekli awıl Kangılı	Arslan yürekli köy Kangılı

Arslanbek Sultanbekuli, şarkı sözlerini kimi tarihsel olaylara dayandırmakla kalmamış, tarihi şahsiyetleri de ve onların eserlerini de şarkılarına taşımıştır. Bu durumu kendisi bir söyleşide "*Ondan Allağ bergenne men burungı şeirlering sözlörünü ang şığarıp bastadım.*" biçiminde ifade etmiştir. Sultanbekuli'nin dombıra eşliğinde seslendirdiği *Menin Nogayım*, Süyiniş Ulı Kazı Tuvgan adlı 17. yüzyılda yaşamış bir Nogay cıravının "şair" eseridir. Astrahan Nogaylarını Kalmık baskınlarından korumak için de ciddi çabaları olan ve ayrıca Kafkas ve Rus halkları ile kendi halkı arasında dostluk ilişkilerini güçlendirmek için çalışan Kazı Tuvgan'ın bazı eserleri Kazak ozanlarınca da seslendirilmektedir.

MENİM NOGAYIM

Kargaday Süyiniş ulı
 Kazı Tuwgan özi aytar.
 Kazı, yaldan zat kalmay,
 Kalmıklardan kaşalmay,
 Kaldı-aw benim Nogayım.
 Orakşıdan külte alıp,
 Otınşıdan şırıp alıp,
 Orga barıp urınıp,
 Orıp tavga sürinip,
 Öldi-av benim Nogayım.
 Ana Etildi aldırıp,
 Argımagın taldırıp,
 Ataymınan anayga
 Aguv salıp kustırıp,
 Azdı-av benim Nogayım.
 Yetisanım el izlep,
 Yemboylıgım yem izlep,
 Yetişkülüm, köp halkım
 Yebirine em izlep,
 Tozdı-aw benim Nogayım.
 Biri ketti Kırımga
 Biri ketti Urımga,
 Batir eldin balası
 Biz de ketip baramız
 Biyik tavdın kırına.
 Ak Yayıktı yandırıp,
 Ana Etildi söndürüp,
 Ak Kobanda akır Nogay bardı dep,
 Alasasın tepkilep,
 Algasaydı Nogayım.
 Akırısı bu künde
 Ak Kobanga yıyılıp,
 Askar tavga sıymıp,
 Ak satırın kurdırıp,
 Ayaklandı av Nogayım.
 Kabagınman börk kiygen
 Kabartı man dos bolıp,
 Şekesinnen börk kiygen,
 Serkeşler men dos bolıp,
 Şekelendi av Nogayım.
 Akırısı bir künde,
 Ayukedey hanlardı
 Ayuvdayın akırtıp,
 Azdaaday ıskırtıp,
 Ana Edilde erkin yaylar Nogayım

BENİM NOGAY'IM

Kargaday Süyiniş Ulı
 Kazı-Tuvgan kendi söyler.
 Kazı, dinlenişten bir şey kalmaz,
 Kalmuklardan kaçtlamaz,
 Kaldı ey benim Nogayım.
 Orakşıdan demet alıp,
 Oduncudan çırpıp alıp,
 Hendeğe gidip vurunup,
 Biçip tağa sürünüp,
 Öldü ey benim Nogayım.
 Ana İdili aldırıp,
 Cins atını yorup,
 Ata ile anaya
 Zehir koyup kusturup,
 Zayıfladı ey benim Nogayım.
 Yetisanım yurt arayıp,
 Yemboyluğum yem arayıp,
 Yetişkülüm, çok halkım
 Zulmüne ilaç arayıp,
 Dağıldı ey benim Nogayım.
 Biri gitti Kırım'a,
 Biri gitti Anadolu'ya,
 Yiğit yurdun balası
 Biz de varıp gideriz
 Yüksek dağın kırına.
 Ak Yayık 't yandırıp,
 Ana İdili söndürüp,
 Ak Kuban 'da eskiden Nogay vardı diye,
 Öküzünü tekmeleyip,
 Acele eder Nogayım.
 Sonunda bugün de
 Ak Kuban'a toplanıp,
 Askar Tav'a sığınıp
 Ak çadırını kurdurup
 Ayaklandı ey Nogayım.
 Göz kapağından kalpak giyen
 Kabartay ile dost olup,
 Şakağından kalpak giyen,
 Çerkezler ile dost olup,
 Nezarat etti ey Nogayım.
 Sonunda bir günde,
 Ayukedey hanları
 Ayı gibi çeviklettirip,
 Ejderha dibi ıslık çalıp,
 Ana İdil 'de hür yayılır Nogayım



Etil (İdil; Volga). Kaynak: www.rusyam.com

Sultanbekulı, ilk kez 1997’de tanımak ve gezmek amacı ile Türkiye’ye gelmiş ve 2011 yılında da Ankara’daki Nogay Sabantoyu’na katılmıştır. Daha sonraları ise birçok şehrimizde konserler vermiş ve festivallere katılmıştır. Hatta Türkiye’ye yerleşmek amacı ile çeşitli girişimlerde bulunmuş ve bunlardan biri gerçekleşmek üzere iken, tercihini Kazakistan yönünde kullanmıştır⁵. Halen Kazakistan’da yaşayan Arslanbek Sultanbekulı, Türkiye’deki Nogaylarla iletişimini sıkı bir şekilde sürdürmekte ve farklı vesilelerle kısa süreli olmak üzere, gelip gitmektedir.

Sanatçı en son 9. Uluslararası Sabantoy Şöleni’ne katılmak üzere, Türkiye’ye geldi. Bu, Sultanbekov’un Nogaylar tarafından düzenlediği sabantoy etkinliklerine ikinci katılımı. Kendisi ile ilk şölen alanına temsili olarak kurulmuş geleneksel Nogay çadırının içinde tanıştık. Mütevazı ve samimi bir biçimde çadır içindeki herkesle selamlaşıp tokalaştı. Beraberinde getirdiği Nogay yelek ve başlığı hepimiz teker teker deneyerek fotoğraf çektirdik. Zaten bunu yapmaya da Sultanbekov teşvik etti bizi. Kısa süren tanışma faslından sonra, kendisinden şölen bitiminde daha uzun bir söyleşi sözü alarak çadırdan çıktık.



26 Mayıs 2013, Kırkkuyu Köyü, Sabantoy Şöleni'nden.

Başarılı geçen bir sabantoy şöleni ve coşkuyla izlenen dombıra konserinden sonra, sanatçı ile tekrar Nogay çadırında bir araya geldik ve söyleşimiz başladı. Kısaca doğduğu yeri anlattı ve sonra Nogay Ordası'nın tarihsel dayanağı olan Altın Orda'ya kadar gitti ve Kazak-Nogay kardeşliğine getirdi sözü. Böylece şu an yaşadığı Astana'nın da bir yerde ata yurdu olduğu mesajını vererek, aslında Kazak ve Nogayların tarihte olduğu gibi günümüzde de aynı toplum olduğunu vurguladı. Bu sözlerine de *Edige'yi*, *Kaztuwgan Ulı Süyüniş'i* ve daha nicelerini örnek göstererek açıklık getirdi. Bir de Nogay *mırzalarından* (bey) bahsetti. Bu *mırzaların* Nogay halkının bağımsızlık mücadelesindeki rollerini ve çektikleri eziyetleri hatırlattı. Sohbet bu noktaya gelmişken, doğal olarak, Suvorov'un katliamına değinmeden de geçmedi. Yaptıklarına atfen tarihe "Nogay kasabı" olarak geçmiş olan bu kişinin son derce iyi niyetle ve büyük bir misafirperverlikle kendisine sofralarını açan Nogayları nasıl mızraklattığını ve kılıçtan geçirdiğini, bu olayın Nogay hafızasında bıraktığı izleri anlattı, biraz da duygulanarak.

Nogay Orda'nın başkenti Sarayşık, günümüz Nogaylarının gönlünde ayrı bir yere sahip. Tabii Sultanbekuli da sohbetimizde Sarayşık'tan bahsetmeden geçmedi. Tarihsel süreçteki Kazak Nogay ilişkilerine de tekrar değindi uzun uzun. Çeşitli ulusların siyasi işbirliği ile Kazaklardan ilkin coğrafi anlamda ayrılışlarını, daha sonra ise araya farklı unsurların sokularak, ayrılığın derinleştirilmeye çalışıldığını vurguladı. İdil'in iki farklı yakasında sürdürülen aynı dil ve kültürün temsilcileri olarak Kazak ve Nogaylar uzun asırlar boyu *dombırayı* da *kıl kobızı* da benzer duygularla çalmışlar. Aslında duygu birliği yalnız Kazaklar ile değil, Kırım Tatarları, Başkurtlar vb. Altın Orda temelli unsurlar için de geçerli olmuş.

Sovyet politikalarının etnik yapıların bütünlüğü ile ilgili kimi tasarrufları ile yapılan çeşitli adlandırmalar sonucu, daha önceki asırlarda pek de kullanılmayan Nogay adı tekrar kullanılmaya başlamış. Kafkas Dağlı Halklar politikası ile de artık resmen Nogay olarak kabul

edilmişler. Bu dönemde Nogay yöneticileri olan Mirzaların büyük bir kısmı çeşitli Sovyet ülkelerine gitmek zorunda kalmış. Nogay sosyal ve siyasi yaşamında büyük ağırlığı bulunan Mirzaların çoğu bu dönemde yok olmuş.

1930'lu yılların sonlarına doğru ise etnik sembollerin tehdit olarak algılandığı bir sürece girilmiş. *Dombıra* ve *kıl kobız* çalmak bile tehlikeli hale gelmiş. O zamana kadar destan okuyan, şarkı söyleyen sanatçılar adeta bir anda ortadan kayboluvermiş. Bu nedenle "*Nogay tarihinden bugünkü Özbekler de Kazaklar da Türkiye'de yaşayan Türkler de ders çıkarmalı. Eğer dikkatli olmazsan bugün varsın, yarın ise yoksun. Türk halklarının bir tarafında Çin var, öbür tarafında Rusya. Diğer bir tarafında ise Avrupa var. Bu nedenle bizim birbirimize ihtiyacımız var. Biz bir atadan doğmuş, bir halkız. Biz bir olunca hiç kimse bize kötü bakamaz ama olmazsak...*" diye sürdürdü sözlerini, Sultanbekuli.

Üç saat civarında süren sohbetimiz, iki parçalık muhteşem bir gitar konseri ile son bulurken, en kısa zamanda tekrar görüşebilmek dileği ile ayrıldık, Nogayları dombıranın tellerinde dünyaya taşımış olan Arslanbek Sultanbekuli'dan.

¹ Efsanelerden biri şöyledir: Eskiden bir hanın kızı fakir bir delikanlıya âşık olur ve gizli gizli buluşurlar. Bu durumu fark eden han, delikanlıyı öldürtür. Ölen delikanlıdan hamile kalan kız, bir kız ve bir oğlan doğurur. Dedikodudan korkan han, çocukları jalmavuz, yani cadiya öldürtmeyi düşünür. Jalmavuz çocukları gözün görmediği, kulağın duymadığı bir yere götürüp yemyeşil yüksek bir ağacın başına; kızı doğuya, oğlanı batıya doğru çevirip bağlar. Çocukların gözyaşlarının ağaca değdiği yer çürümeye başlar. İki bebeğin kalp atışı durduğunda bu ağaç da yaşamını durdurur.

Kız ise halk arasında söylenenlere dayanamayıp ikizlerini aramaya yola çıkar. Gitmediği yer, çıkmadığı dağ kalmaz. Üzüntüyle günleri geceleri uykusuz geçer; umutla ayları, ağlamakla yılları geçer.

Sonunda yorgun, hâlsiz kalan kız dinlenmek için çürümekte olan ağacın altına gelip uzanır. Uyuyakaldığında onu büyüleyici bir ses uyandırır. İyice dinleyince sesin ağaçtan geldiğini fark eder. Kız gündüz ikizlerini arar, gece ise bu ağacın altında hem dinlenir hem de ağaçtan gelen sesle gönlünü avutur. Günün birinde etrafına bakmak için ağaca tırmanırken onu devirir. Çok geçmeden rüzgâr esince ağaç tekrar canlanır. Kız onun sırrını araştırınca ağacın tepesinden dibine kadar oyuk olduğunu görür. Ağacın tepesinde incecik çekilmiş ipi görür. Bu ipler onun iki çocuğundan kalan iplerdir. Batıdaki ip serbest, doğudaki ip ise sert çekilerek bağlanmıştır. Ölmüş ikizinin ipleri olduğundan haberi olmayan kız ağacın bu şekilde bu güzel sesleri verdiğini anlar. Sonra kendisi de ağacı oyup iki ip bağlayıp çalmaya başlar. Çalınca çok güzel ses çıkarır alet. Kız, ipin gevşek olanına hüznü sesinden dolayı oğluna koyacağı Munlık (hüzün) ismini, sert çekilmiş ipe de sesinin acı olmasından dolayı kızına koyacağı Zarlık (aşırı üzüntü, hüzün) ismini verir. Aleti gece gündüz elinden bırakmayıp, ezgi besteleyip, halk arasında dolaşip ikizlerini ararmış (<http://www.musikidergisi.net/?p=872>).

² http://www.nogay.org.tr/haber_detay.asp?haberID=490

³ <http://www.baktabul.net/sanaticilarimiz/287958-arslanbek-sultanbekov-kimdir-arslanbek-sultanbekov-hayati-biyografisi.html>

⁴ http://www.nogay.org.tr/haber_detay.asp?haberID=490

⁵ Muharrem Yılmaz ile gerçekleştirilen bir söyleşiden.